

@fosselat

پیامت اکرم صلی الله علیه و آله

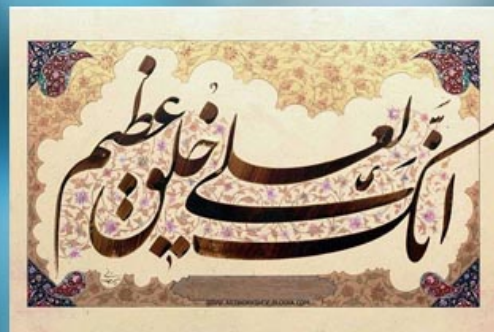
تدبر در "جامعترین آیه اخلاقی قرآن"

موضوع

[سه دستور اخلاقی و اجتماعی برای مسلمانان]

{ سوره اعراف آیه ۱۹۹ }

تهیه شده توسط حجت الاسلام علی رجبی

@fosselat

- ۱- جامع ترین آیه در مکارم اخلاق
- ۲- اهمیت و جایگاه آیه نسبت به دیگر آیات قرآن
- ۳- مکارم دنیا و آخرت در سه جمله از قرآن
- ۴- تدبر در آیه

الف) اخذ علمی و عملی عفو

حقیقت "عفو" و اهمیت آن

ب) معنای عرف و برخی از شروط امر به معروف
* تفاوت جایگاه "عفو" و "امر"

ج) دستور اعراض از جاهلان

راه های دعوت به سوی خداوند

هـ- تبیین روایی آیه

۶- آموزه ها و پیام های هدایتی و تربیتی آیه

۷- نکات بلاغی و زیبایی بیانی آیه

حُذِرَ الْعَفْوُ وَالْأَمْرُ بِالْعَرَفِ
وَأَعْرَضَ عَنْ الْفَاعِلِينَ

@fosselat

جامع ترین آیه در مکارم اخلاق [سه اصل اصیل الهی انسانی]

۱

۱- خُذِ الْعَفْوَ

عفو (و مدارا پیش) گیر

۲- وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ

و به (کار) پسندیده فرمان ده

۳- وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

و از نادان ها روی بگردان

سوره اعراف
آیه ۱۹۹

اهمیت و جایگاه این آیه، نسبت به دیگر آیات قرآن

قال جعفر الصادق عليه السلام: "امر الله نبيه (ص) بمكارم الأخلاق
امام صادق (ع): خداوند پیامبرش را به مکارم (دستورات) اخلاقی فرمان داد و

و لَيْسَ فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَجْمَعُ لِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ مِنْهَا"
در قرآن آیه ای جامعتر از این آیه، در مکارم اخلاق نیست.

[جوامع الجامع، طبرسی، ج ۱، ص ۴۹۱ و تسنیم ج ۳۱ ص ۵۷۸]

آگاهی: برخی ادیبان و مفسران آن را اعجاز قرآن دانسته اند.

[الجدول فی اعراب القرآن، ج ۵، ص ۱۸۵ و تفسیر مهر ج ۷ ص ۳۲۹]

مکارم دنیا و آخرت در سه جمله از قرآن

@fosselat

... إِنَّ مَكَارِمَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فِي ثَلَاثَةِ أَحْرَفٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ :

1- خُذِ الْعَفْوَ

2- وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ

3- وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ (اعراف ۱۹۹)

به یقین مکارم زندگی دنیا و سرای دیگر در سه جمله از کتاب خداوند است :

عفو (و مدارا پیش) گیر

و به (کار) پسندیده فرمان ده

و از نادان ها روی بگردان

[بحار الانوار ج 68 ص 426 و تفسیر نمونه ج 7 ص 88]

تدبر در آیه

الف اخذ علمی و عملی عفو

خُذِ الْعَفْوَ

پیش بگیر گذشت را

یعنی علما و عملا اهل گذشت باش : همانند

درباره یحیی زاهد (ع)

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ... (مریم ۱۲)

[گفتیم: ای یحیی! کتاب را با قدرت فراگیر، او با قوت عمل کن]

در مورد بنی اسرائیل

خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ (بقره ۶۳)

[و گفتیم: آنچه را به شما داده‌ایم با قوت فراگیرید]

=> تعبیر بالا برای ظهور و تجلی مکارم اخلاقی از باطن به ظاهر و از قلب به قالب است .

یعنی این فضیلت اخلاقی به قدری در شما - امت به پیروی از امام - ظهور کند که گویا در دست شماست ، تا بتوانید ملکه عفو را به دیگران هم عطا کنید و بیاموزانید . پس این تعبیر فرمانی بالاتر و مهم تر از امر به عفو است :

فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (مائده ۱۳)

پس آنان را ببخش و در گذر : که خدا قطعاً نیکوکاران را دوست می دارد .

آگاهی : اخذ عفو ، هم درباره غیر عادل و هم عادل هر دو را در بر میگیرد زیرا کلام مطلق است .

تدبر در آیه

الف اخذ علمی و عملی و عفو

* حقیقت "عفو" و اهمیت آن

عفو با توجه به روایات تفسیری ذیل آیه ،

عفو اخلاقی و مکارم اخلاق است :

یعنی در حقوق شخصی تان تا می توانید آسان بگیرید و گذشت کنید .

توضیح : "عفو" در باره چیزی است که عفو کننده در اختیار داشته باشد - یعنی حق شخص - پس آنچه

در اختیار او نیست ، همچون حکم خدا ، حق خدا و حق امت اسلامی ، متعلق عفو نیستند : مثلاً

تجاوز به ناموس ، تجاوز به حکم و حق خداست ، چون ناموس حق الله است ، از این رو متجاوز

به وی با رضایت شوهر یا خود زن بخشیده نمی شود و نظیر سلب مال ، قصاص طرف و ... نیست که

حقوق اشخاص اند و عفو پذیر.

آگاهی : راه بدست آوردن "ملکه عفو" ممارست و تمرین است

[تسنیم ج 31 ص 568 و 569]

ب معنای عرف و برخی از شروط امر به معروف

وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ و فرمان ده به کار پسندیده

عرف: چیزی است که عقل و نقل آن را به رسمیت می شناسند که در مقابل **منکر** (نا شناس) است .
 = < پس معنای جمله "وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ"
یعنی به چیزی امر کن که در فضای شریعت شناخته شده است .
توضیح: خداوند به پیامبر (ص) دستور می دهد پس از مکارم اخلاقی (خذ العفو) ، دیگران را نیز به معروف امر کند .

=< در امر به معروف سه امر شرط است :

۱- انسان خودش نیک باشد

۲- چگونگی امرش هم نیک باشد

۳- مورد امر (مامور به) نیز نیک باشد : **یعنی** با بیان و قلم شایسته امر به معروف کند

[تسنیم ج 31 ، ص 569 و 570]

آگاهی: وصف "امر به معروف" در کتب آسمانی پیشین از اوصاف پیامبر اکرم (ص) شمرده شده است :

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ
 وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ... (اعراف ۱۵۷)

هم آنان که از این فرستاده [خدا]، پیامبر درس نخوانده که او را نزد خود [با همه اوصافش] در تورات و انجیل ثبت شده می یابند پیروی می کنند؛ [پیامبری که] آنان را به کارهای شایسته فرمان می دهد، و از زشتی ها بازمی دارد، ...

@fosselat

حق الناس
مانع پذیرش استغفار
می شود

جایگاه عفو ، حق شخصی است : **خُذِ الْعَفْوَ**

ولی درباره احکام الهی و حق امت اسلامی ، تنها امر کردن سزاوار است : **وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ**

=> امام سجاد (ع) نیز به خدای والا عرض می کند :

اگر کسی به شخص ما بدی کرده ، عفو می کنیم و چنان چه با دین و احکام تو بد رفتاری کرده ، دست ما نیست که از او بگذریم .

[تسنیم ج ۳۱ ص ۵۷۱]

وَفَقْنَا فِيهِ لِأَنَّ نَصِلَ أَرْحَامَنَا بِالْبِرِّ وَ الصَّلَةِ ...

... وَ أَنْ نُنْصِفَ مَنْ ظَلَمَنَا، وَ أَنْ نُسَالِمَ مَنْ عَادَانَا

حَاشَا مَنْ عُوْدِي فِيكَ وَ لَكَ، فَإِنَّهُ الْعَدُوُّ الَّذِي لَا نُوَالِيهِ ...

(خدایا) توفیقمان ده که در این ماه (رمضان) ، با نیکی و احسان به سوی خویشان خود رویم، و با آن که بر ما ستم نموده ،

انصاف کنیم و با آن که با ما دشمنی ورزیده ، صلح کنیم ،

مگر کسی که در راه تو و برای تو با او دشمن شده ایم ، که او دشمنی است که با وی دوستی نمی کنیم .

[صحیفه سجادیه ، دعای ۴۴ ، گزیده از فراز ۱۰]

وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ و از نادان ها روی بگردان

توضیح: همواره در جامعه، برخی در خور عفو هستند و از امر به معروف اثر نمی پذیرند: اینان جاهل اند و از فرمان پیامبر (ص) سرپیچی می کنند، از این رو رسول اکرم (ص) دستور دارد از آنها رخ برتابد و با آنان درگیر نشود.

آگاهی: دستور اعراض از جاهلان - بر خلاف اخذ عفو و امر به معروف - مقید است نه مطلق و چون متعلق آن خاص است، آن را یاد فرمود.

نکته: جمله به معنای رها کردن نادان ها نیست، چون رهبران الهی تا واپسین لحظه زندگانی پر برکت خود ماموریت هدایت مردم را به عهده دارند، پس اعراض جمیل مراد است:

... **وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا** (مزمل ۱۰)

و از آنان به شیوه‌ای پسندیده دوری کن!

=> مسئول هدایت مردم از آنها قهر نمی کند و از هدایت ناپذیری شان نا امید نمیشود:

ولی برای آنها چندان هم وقت نمی گذارد، بلکه تنها آنان را در حد اتمام حجت دعوت می کند.

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ
وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
(نحل ۱۲۵)

[مردم را] با حکمت و دانش، و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن! و با آنان به نیکوترین شیوه به بحث و گفت‌وگو بپرداز!

مقام تعلیم و فهماندن، سه راه دارد

۱- حکمت

۲- موعظه حسنه

۳- جدال احسن

= و پس از پیمایش این راه ها و آگاهی مخاطبان به مسائل، چنانچه عاقل نشدند، بلکه مصداق

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (بقره ۶)

مسئلاً برای منکران حقایق [که بر انکارشان پافشاری می کنند] مساوی است که [از عذاب دوزخ] هشدارشان دهی یا ندهی؛ قطعاً ایمان نمی آورند

بودند، مورد امرند نه عفو - زیرا عفو در حقوق شخصی است ... و پس از فرمان دادن و اتمام حجت، پاسخ پیامبر (ص) به فرمان نابرداران جاهل، اعراض (هجر جمیل) از آن ها است، تا زمان و فرمانی دیگر - مانند جهاد - فرا برسد.

[تسنیم ج ۳ ص ۵۲۷]

- در حدیثی آمده که پیامبر (ص) در مورد مدارا و عفو مردم توضیح خواست و جبرئیل خبر آورد که

يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ
 ۱- أَنْ تَعْفُوَ عَمَّنْ ظَلَمَكَ
 ۲- وَتُعْطِيَ مَنْ حَرَمَكَ
 ۳- وَتَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ

ثلاثة قواعد سلوكية
 لاتجد أبلغ منها
 في واقع الحياة

۱
 خُذِ الْعَفْوَ

۲
 وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ

۳
 وَأَعْرِضْ
 عَنِ الْجَاهِلِينَ

ای محمد (ص) خداوند به تو دستور می دهد
 از آنها که به تو ستم کرده اند (به هنگامی که قدرت پیدا کردی) انتقام نگیری و گذشت نمائی
 و به آنها که تو را محروم ساخته اند، عطا کنی
 و به آنها که از تو بریده اند، پیوند برقرار سازی.

[بحار الانوار ج ۷۲ ص ۲۴۳ و تفسیر نمونه ج ۷ ص ۹۰]

آموزه ها و پیام های هدایتی و تربیتی آیه

@fosselat

- ۱- همواره باید راه میانه و اعتدال را پیشه کرد "خُذِ الْعَفْوَ"
"عفو" یعنی گذشت اخلاقی در حقوق شخصی به اندازه تاب و توان .
- ۲- خوب بودن تنها کافی نیست ، باید در جامعه خوبی ها را ترویج و سفارش کرد "وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ"
- ۳- هم باید به معروف امر کرد و هم شیوه امر کردن ، باید معروف و پسندیده باشد .
- ۴- در جامعه اسلامی نیکی های عقل پسند و شرع مدار را ترویج کنید .
"عرف" یعنی چیزی که عقل و نقل آن را به رسمیت می شناسند .
- ۵- اهل عفو و مدارا باشید و با نابخردان (نه بی سوادان) با تسامح برخورد کنید "اعرض عن الجاهلین" [در فرهنگ قرآن و روایات جهل در برابر عقل است]
- ۶- در برابر جاهلانی که شایسته عفو نیستند و از امر به معروف اثر نمی پذیرند ، اعراض جمیل داشته باشید یعنی با آنان درگیر نشوید ، نه اینکه آنها را رها کنید و امر به معروف و نهی از منکر نداشته باشید .

[برگرفته از تفاسیر المیزان ، تسنیم ، نور ، مهر ، نمونه ، نسیم حیات و ...]

از این رو، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از ابتدای دوره رهبری در سال ۶۸ در مناسبت‌های مختلف، بر خلی محکومین را مورد عفو و تخفیف مجازات قرار می‌دهند. KHAMENEI.IR در اطلاع‌نگاشت «عفو» به بازخوانی موارد عفوهای رهبری از سال ۶۸ تا ۹۵ می‌پردازد.

عَفْوٌ

عفو در قرآن

بر اساس اصل ۱۱۰ قانون اساسی که وظایف و اختیارات رهبر انقلاب اسلامی در آن مشخص شده، «عفو یا تخفیف مجازات محکومین در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رئیس قوه قضائیه» از حدود و اختیارات رهبری است.

۴-۱

اعراف
۱۹۹

«خَذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ»

با عفو و مدارا رفتار کن، و به کارهای شایسته دعوت نما، و از جاهلان روی بگردان (و با آنان ستیزه مکن).

«وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ»

نادان است، از او دوری کن

«وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ»

ناآگاه است، او را آگاه کن

«خَذِ الْعَفْوَ»

خطاکار است، او را ببخش

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

هذه الآية من أمثلة الإيجاز بالقصر في اللغة العربية: وهو الذي تزيد فيه المعاني على الألفاظ وتُفوق، وهي جامعة لمكارم الأخلاق: لأنَّ في (أخذ العفو): صلة القاطعين، والصَّفْحُ عن المُذنبين، وإعطاء المانعين، وهذا من التَّسامح في الحقوق واللين، والرِّفق في الدُّعاء إلى الدِّين. وفي (الأمر بالعرف): تقوى الله، وصلة الأرحام، وصون اللسان عن الكذب، وغضُّ الطرف عن الحُرَمَاتِ وكفُّ الأذى عن النَّاسِ. وإنما سُمِّيَ هذا وما أشبهه (عُرْفاً) و(معروفاً)، لأنَّ كلَّ نفسٍ تعرفه، وكلَّ قلبٍ يطمئنُّ إليه.

ف
باحثو
اللغة العربية

وفي (الإعراض عن الجاهلين): الصَّبْرُ، والجِلْمُ، وتنزيه النَّفسِ عن مجادلة السَّفيه، ومنازعة المتماذي. إعداد: أ. منيب محمّد مراد.

-وهذه الألفاظ وإن قلَّت فقد زادت معانيها عن الغاية، ولم تقف على حدٍّ ونهاية، وهذا النوع هو أعلى طبقات الفصاحة مكاناً، وأعوزها إمكاناً.